

УДК 373.2.035.6: 821.161.2

ШКРЕБТІЄНКО Л. П.

м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. В статті розкрито особливості взаємодії педагогів та сім'ї у вихованні патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: взаємодія педагогів та сім'ї, патріотичні почуття, діти старшого дошкільного віку, художня література.

Аннотация. В статье раскрыты особенности взаимодействия педагогов и семьи у воспитании патриотических чувств у детей старшего дошкольного возраста средствами художественной литературы.

Ключевые слова: взаимодействие педагогов и семьи, патриотические чувства, дети старшего дошкольного возраста, художественная литература.

Abstract. This article reveals peculiarities of the interaction of teachers and family in the education of patriotic feelings of children of the senior pre-school age.

Key words: interaction of of teachers and family, patriotic feelings, children of the senior pre-school age, fiction.

Постановка проблеми. Однією з важливих та актуальних проблем сучасності виступає проблема виховання патріотичних почуттів особистості. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що розвиток та виховання дітей дошкільного віку, їх емоційно-почуттєвої сфери тісно пов'язаний зі змінами, що відбуваються у сьогоденні сучасного життя суспільства. Проблема сучасної дошкільної освіти полягає у вихованні високо моральної особистості, на сам перед, такої, що здатна любити своїх близьких, свій народ, рідний край, бути патріотом своєї землі, Батьківщини. Зародження патріотичних почуттів беруть витоки від першого контакту з матір'ю, як найближчого оточення.

За визначенням М. Павленко, О. Петрук, А. Просенюк, І. Рогальської-Яблонської та ін. патріотизм – це інтегрована єдність почуттів, переконань і діяльності. Водночас патріотичні почуття розглядаємо як системний цілеспрямований процес розвитку змістового і сутнісного наповнення емоційно-почуттєвого складника патріотизму особистості дитини, що забезпечується діяльнісним механізмом гідної взаємодії особистості із собою як представником свого народу, із власним народом та його надбаннями, з іншими народами.

Новоутворенням цього вікового періоду є те, що діяльність дітей виходить за межі сім'ї, дому, дитячого садка і набуває елементів суспільної спрямованості. Діти здатні приймати участь в охороні природи, праці на благоустрій дитячого садка, вулиці, міста і т. д.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними засадами дослідження виступили роботи, в яких: висвітлено філософські та історичні погляди щодо проблеми наукових досліджень (Г. Вашенко, Б. Грінченко, Ю. Дрогобич, С. Оріховський, Я. Чепіга та ін.), обґрунтовано положення про значення літератури як засобу виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (Л. Артемова, Н. Богданець-Білокаленко, А. Богуш, Н. Волошина, Н. Гавриш, А. Каніщенко, Л. Кіліченко, О. Кисельова, С. Ковальчук, Н. Котик, В. Плахтій, А. Просенюк, Г. Славінська, Г. Ткаченко та ін.); медіаосвіти (Л. Бойченко, І. Дичківська, Л. Рень, та ін.); виявлено особливості дослідження проблеми патріотичних почуттів (О. Денисюк, М. Качур, І. Рогальська-Яблонська, О. Стаєнна, К. Чорна та ін.).

Результати наукових пошуків із досліджуваної проблеми узагальнено в дисертаційних працях, у яких представлено теоретичні та методичні засади патріотичного виховання (В. Лаппо), громадянського виховання (О. Стаєнна), національного виховання (І. Газіна, О. Петрук). Окремі аспекти патріотичного виховання розглядали Т. Анікіна, С. Головчук, Ю. Красильник та ін.

Все більше молодих науковців звертаються у своїх дослідженнях і методологічних розробках до різних аспектів виховання патріотичних почуттів у дітей, зокрема: О. Батухтіна, Є. Казаєва, Л. Любимова та ін., проте переважна більшість досліджень і надалі зосереджені в терені підліткового та юнацького етапу розвитку особистості, залишаючи при цьому поза увагою сенситивність дошкільного віку

щодо виховання патріотичних почуттів у дітей. Крім того, наші дослідження засвідчили, що художня література як засіб патріотичного виховання дітей дошкільного віку не була предметом дослідження.

Мета статті полягає у обґрунтуванні особливостей взаємодії педагогів та сім'ї у вихованні патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи особливості активізації взаємодії педагогів та сім'ї у вихованні патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури схарактеризуємо наукові засади поняття «взаємодія».

Філософи, соціологи, психологи, педагоги у різні часи трактували поняття взаємодії, розглядаючи його як багатоаспектний процес. Аналіз словникової літератури дав нам змогу з'ясувати, що «взаємо» – перша частина складних слів: взаємовигідний, взаємовиручка, взаємодія, взаємоперевірка, взаємоузгодження [6, 8].

Як філософська категорія «Взаємодія» відображає процеси впливу об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість і породження одним об'єктом іншого, а також процес взаємного впливу один на одного, будь-який зв'язок і відношення між матеріальними об'єктами і явищами. Отже, поняття «взаємодія» можна охарактеризувати як рівноцінний вплив її учасників один на одного, як процес двосторонньої діяльності, спрямованої на досягнення поставленої мети.

У соціально-педагогічному аспекті взаємодія представлена працями С. Гончаренка, В. Радула. На їх погляд, це «категорія, яка відтворює процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхню взаємну зумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого». Отже, під взаємодією розуміємо діяльність її учасників, наповнення відповідним змістом дій і вчинків, що складатимуть її цілісність як процесу. Як зазначає Т. Кравченко, «взаємодія передбачає встановлення зв'язків, відносин, продукування взаємовпливів між певними соціальними інститутами» [1, С. 152].

У дослідженні поняття «взаємодія» ми визначаємо як процес взаємного впливу, співпраці між дошкільним навчальним закладом і сім'єю, що характеризується двосторонньою активністю, спрямованою на реалізацію поставленої мети – виховання патріотично спрямованої особистості дитини та підвищення рівня культури батьків із досліджуваного питання.

На сучасному етапі розвитку суспільства вже не дискутується проблема про пріоритетність у виховному процесі інституту сім'ї і суспільних установ. Звичайно, першість належить сім'ї, родині, а суспільні інститути, такі як дошкільний навчаль-

ний заклад, мають допомагати батькам у правильному здійсненні впливу на дітей, оскільки сім'я була й лишається головним осередком, де відбувається становлення і розвиток особистості дитини. Сім'я є основним елементом соціального мікросередовища, який значно впливає на формування найважливіших якостей особистості.

У розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки ця проблема була актуалізована К. Ушинським. Він підкреслював пріоритетність сімейного виховання, зазначаючи, що від його успішності залежатиме подальша доля дитини. «Важко виразити словами, – писав педагог, – те особливе, світле, що народжується в нашій душі, коли ми згадуємо тепло рідного сімейного гнізда. До глибокої старості залишаються в нас певні сердечні зв'язки з тією родиною, з якої ми вийшли» [10, С. 182].

На значенні сімейного виховання наголошував П. Лесгафт. На його думку, жоден соціальний виховний інститут не в змозі замінити батька й матір. Саме традиції сімейного виховання мають пріоритетний вплив на формування особистості дитини. Але, як зазначав П. Лесгафт, не варто переобтяжувати дітей, позбавляючи їх самостійності: „Вся таємниця родинного життя в тому й полягає, щоб дати дитині можливість самій розвиватися, робити все самій: дорослі не повинні нічого робити заради особистої зручності й задоволення, а завжди ставитись до дитини, з першого дня появи її на світ, як до людини, з повним визнанням її особистості” [3, С. 103].

Вагомість питання співпраці вихователів закладів дошкільної освіти з родинами вихованців відображено в працях українського педагога, фундатора суспільного дошкільного виховання С. Русової. Зокрема, вона зазначає: „... в дитячому садку мусить бути усе рідне, що нагадує знайомі хатні обставини з найкращого боку. Дитина почуває себе вільно; зацікавлена всім, що їй так легко зрозуміле навколо, й працюючи коло різноманітних речей...” [7, С. 139].

Вагомий внесок у розробку проблеми формування усвідомленого батьківства здійснив А. Макаренко. Він назвав сім'ю тим “природним первинним осередком, де реалізується краса людського життя, куди приходять відпочивати переможні сили людини, де ростуть і живуть діти – головна радість життя” [4, С. 446].

В. Сухомлинський уважав, що найважливішою роботою кожної сім'ї є творення майбутньої людини. Однією із серйозних причин, що в багатьох сім'ях заважають правильному вихованню дітей, педагог вважав недостатнє оволодіння батьками педагогічними знаннями. Ефективне співробітництво з педагогами, на його думку, сприяє підвищенню рівня культури батьків і матерів, формуванню відповідальності за виховання дітей [9].

Отже, однією з умов ефективності виховання дитини є тісне співробітництво вихователів з членами сім'ї, котра є першим, а іноді єдиним середовищем, де дитина формується як особистість. Головним компонентом, який здійснюють виховний вплив на дитину – це система цінностей і соціальні установки сім'ї, стиль взаємовідносин між членами сім'ї, сімейними традиціями, рівень психолого-педагогічної культури батьків [2].

Виховання патріотичних почуттів старших дошкільників великою мірою залежить від того, як складаються відносини між вихователями і батьками. Сучасні дослідниці А. Богуш, Н. Гавриш та ін. розглядають контактування дитини із дорослими (сім'єю та педагогами закладів дошкільної освіти) як важливий засіб, що актуальний на всіх стадіях соціалізації особистості.

Огляд проаналізованих педагогічних праць дає підстави для окреслення концептуального положення щодо важливості та необхідності взаємодії з сім'ями вихованців, забезпечення родин системою педагогічних знань. Ця проблема була предметом уваги в численних спеціальних дослідженнях, де розглядалася в різних аспектах. Зокрема, Н. Кот вивчала педагогічні умови ефективної взаємодії дошкільного навчального закладу та сім'ї в екологічному вихованні, Т. Пагута – співробітництво вихователів закладів дошкільної освіти із сім'єю щодо виховання дошкільників у дусі миру, В. Котирло – досвід взаємодії вихователів і батьків, М. - Машовець – аспекти підготовки студентів до співпраці з батьками.

Про необхідність співпраці педагогів з батьками зазначалося в програмах навчання та виховання дітей дошкільного віку «*Малютко*» (1991 р.) і «*Дитина*» (1993 р.), де серед головних завдань зазначено: «... показувати батькам їх першочергову роль у вихованні дітей. Розкривати роль дитячих садків як громадсько-державних закладів, «відкритої системи», життя дітей в яких збагачується за умови широкої участі в їх роботі батьків. Розглянути конкретні форми залучення батьків до життя дитячого садка». Удосконалення змісту взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї розкрито в 2-му виданні програми «*Малютко*» (1999 р.), де визначено її сутність, принципи, завдання, умови, зміст, форми, етапи та показники результативності.

У програмі «*Дитина*» (2003 р.) співпраця з батьками у розділі «Разом із сім'єю» подається конкретно для кожної вікової групи. На оновленні стратегії і тактики оптимізації взаємодії педагогів з батьками вказується в Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «*Я у Світі*». У ній визначено завдання, зміст та умови співпраці з родинами, зазначено, що провідними принципами в діяльності дошкільних навчальних закладів і родин як партнерів є «взаємопідтримка і взаємопроникнен-

ня». Особлива увага приділяється питанню особистісного зростання дитини в дошкільному віці, про що спільно мають дбати педагогічні працівники і батьки.

У сучасній дошкільній педагогіці окреслено основні принципи взаємодії з батьками: професійної компетентності; діагностичного підходу до родин; диференційованого підходу до родин; спрямованості педагогічної освіти батьків на особистість дитини, її індивідуальний, творчий розвиток; індивідуального підходу до родин.

Педагогічні працівники вирішують низку завдань, співпрацюючи з родинами своїх вихованців і здійснюючи таким чином просвітницьку роботу. До основних завдань взаємодії із сім'єю вихованців, які реалізуються на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти, належать:

1. Обґрунтування першочергової ролі батьків у вихованні дітей.
2. Розкриття ролі закладів дошкільної освіти.
3. Допомога в усвідомленні особливостей дошкільного дитинства.
4. Залучення батьків до посиленої участі у створенні умов для різноманітної діяльності дітей.
5. Ознайомлення родини зі специфікою розвитку, виховання та навчання дітей раннього та дошкільного віку.

Проте сім'ї не однакові за рівнем знань, соціальним станом та ступенем розвитку і виконанням їх функцій. У окремих батьків відсутня орієнтація на виховання моральних почуттів, розвиток емоційної сфери дошкільника. Дошкільний навчальний заклад покликаний здійснити допомогу сім'ї у питаннях виховання, тому слід зробити акцент на принцип неперервності і наслідування виховання дитини в сім'ї і в дошкільному закладі, щоб сформувати взаємну відповідальність педагогів і батьків за виховання дитини.

У дослідженнях з означеної проблеми (Г. Беленька, О. Богініч, М. Машовець) зазначається, що процес взаємодії потребує забезпечення диференційованого підходу: в одних батьків є проблеми у вихованні, які мають вирішуватися індивідуально, а інші можуть ділитися передовим досвідом сімейного виховання. Організація взаємодії з сім'ями має ґрунтуватися на інтерактивних підходах (у розумінні способу впливу: наочному, вербальному, практичному; спілкування з фахівцями: лікарями, психологами та ін.).

Формування педагогічної культури батьків є складником взаємодії будь-якого суспільного інституту із сім'єю. Сім'ї потребують уваги з боку держави, особливо в питаннях виховання дітей: «труднощі у виконанні сім'єю виховної функції значною мірою пов'язані зі знеціненням моральних, духовних, громадянських ідеалів у суспільстві, відсутні-

стю загальних стратегій виховання», - зазначалося у Щорічній доповіді Президента України Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні за 2016 рік. Послідовна і планомірна різнобічна педагогічна освіта батьків передбачає ознайомлення їх як із основами теоретичних знань, так і з практикою роботи з дітьми. Зміст роботи з батьками охоплює широке коло питань, висвітлення усіх сфер розвитку і виховання дитини. Відповідно, взаємодія в такому випадку базується на засадах діалогу, довіри, партнерства з правом ініціативи, активної дії, самоконтролю.

Сучасна дошкільна педагогіка володіє напрацьованим через практику інструментарієм взаємодії дошкільних навчальних закладів із сім'ями. Це форми і методи співпраці закладів дошкільної освіти з батьками, де основним критерієм поділу на форми взаємодії є кількість учасників [5].

За цим критерієм у своєму дослідженні розрізняємо індивідуальні та групові форми і методи роботи. До індивідуальних віднесено: індивідуальні бесіди (у т. ч. телефоном), консультації, відвідування сімей за місцем проживання, листування, прийом та забирання дітей з садка, доручення батькам тощо. Серед групових (колективних) виділяємо: батьківські збори, лекції, «дні відкритих дверей», групові консультації, тренінгові заняття, круглі столи, виставки результатів творчості дітей, свята та інші масові заходи для батьків, клубна робота тощо. Окремою групою Т. Поніманська виділяє ще наочно-інформаційні форми роботи – виставки дитячих робіт; реклама книг, публікації у періодиці, в системі Інтернет з проблем сімейного виховання.

Проведений аналіз літературно-джерельної бази щодо взаємодії закладу дошкільної освіти сім'ї виявив, що педагогізація родин відбувається через консультативно-рекомендаційну (батьківські збори, усні й письмові консультації, бесіди, практикуми, тренінги тощо), лекційно-просвітницьку (батьківські лекторії, всеобучі, конференції, педагогічні читання, використання дитячої художньої літератури) діяльність, залучення батьків до освітнього

процесу («дні відкритих дверей», участь у підготовці й проведенні свят, розваг, окремих занять, в оснащенні педагогічного процесу та впорядкуванні приміщень, території разом з дітьми і педагогами).

Висновок. Отже, основними особливостями активізації взаємодії педагогів закладу дошкільної освіти з батьками було: встановлення довірливих ділових контактів із сім'ями вихованців; забезпечення батьків мінімальною психолого-педагогічною інформацією, навчання їх способами встановлення спілкування з дитиною; використання художніх творів як засобу виховання патріотичних почуттів; забезпечення регулярної взаємодії дітей, вихователів і батьків; залучення членів сім'ї до педагогічного процесу; створення в сім'ї предметного та емоційно-розвивального середовища. Було визначено напрями, форми і методи виховання патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко Т. В. Сім'я і її вплив на соціалізацію дитини / Т. В. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 3. – С. 32–42.
2. Куницька А. Виховання емоціями / А. Куницька // Дошкільне виховання. – К. – 1984. – №9.
3. Лесгафт П. Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение / П. Ф. Лесгафт. – М.: Либроком, 2010. – 216с.
4. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко. – М.: Педагогика, 1984. – 459с.
5. Машовець М. А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку / М. А. Машовець. – К.: Логос, 2000. – 127 с.
6. Педагогічний словник / Під ред. М. Д. Ярмаченка. К.: Педагогічна думка, 2001. – С. 356.
7. Русова С. Вибрані педагогічні твори / Софія Русова. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
8. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. С. 349. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/kryteriij>
9. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Вибрані твори: в 5-т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 149 – 416.
10. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии / К. Д. Ушинский. Собр. соч. Т. 9. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1950. – 562с.